

Henrik Ibsen

De Wilde Eend

(Vildanden 1884)

Vertaling / Bewerking Tom Kleijn

Personen:

Directeur WERLE, ondernemer, bezit o.a. een mijn

GREGERS WERLE, zijn zoon

DE OUDE EKDAL

HJALMAR EKDAL, zijn zoon, fotograaf

GINA EKDAL, Hjalmar's vrouw

HEDWIG, hun 14-jarige dochter

MEVROUW SØRBY, huishoudster van Werle

RELLING, arts

Het eerste bedrijf speelt zich af in het huis van directeur Werle, de vier volgende in de woning van fotograaf Ekdal.

Eerste Bedrijf

In het huis van directeur Werle. Gregers, Hjalmar.

GREGERS

Hoe gaat het met je? Je ziet er goed uit. Je uiterlijk heeft er niet onder geleden.

HJALMAR

Maar innerlijk, daar ziet het er heel anders uit! Je weet welke rampen ons getroffen hebben, sinds we elkaar voor het laatst zagen.

GREGERS

Hoe gaat het nu met je vader?

HJALMAR

Laten we het daar niet over hebben. Natuurlijk woont vader bij mij. Maar ik vind het zo moeilijk over die dingen te praten. – Vertel me liever hoe je het daar boven in Højdal hebt gehad.

GREGERS

Heerlijk eenzaam was het daar – ik had veel tijd om over van alles en nog wat na te denken.

HJALMAR

In elk geval wil ik je bedanken dat je me hier bij je vader thuis hebt uitgenodigd. Want nu weet ik dat je niets meer tegen mij hebt.

GREGERS (*verwonderd*).

Hoe kom je erbij dat ik iets tegen jou zou hebben?

HJALMAR

De eerste paar jaar was dat toch zo.

GREGERS

Welke eerste paar jaar?

HJALMAR

Na het grote ongeluk. En dat was begrijpelijk. Op een haar na werd ook jouw vader in die – nou, die verschrikkelijke geschiedenis betrokken!

GREGERS

En daarom zou ik iets tegen jou hebben? Wie heeft je dat wijsgemaakt?

HJALMAR

Je vader heeft het me zelf verteld.

GREGERS (*verbaasd*).

Vader! Hm. – Heb je daarom nooit iets van je laten horen?

HJALMAR

Je vader zei dat het helemaal geen zin had je te schrijven.

GREGERS (*kijkt voor zich uit*).

Misschien had hij daar gelijk in. – Zeg eens, Hjalmar – ben je nu min of meer tevreden met je bestaan?

HJALMAR

Ach ja, het gaat, ik kan eigenlijk niets anders zeggen. In het begin was het wel vreemd. De omstandigheden waren opeens helemaal veranderd. Vaders grote ongeluk, wij bijna geruïneerd, de schande en de schaamte ...

GREGERS

Ja, ja.

HJALMAR

Er was geen sprake van dat ik door kon gaan met studeren, er was geen stuiver meer, integendeel, alleen maar schulden, de meeste bij je vader. En toen leek het me het beste om in één klap mijn hele leven om te gooien. Je vader raadde me dat ook aan en omdat hij zo behulpzaam was ...

GREGERS

Mijn vader?

HJALMAR

Ja, weet je dat niet? Waar had ik anders het geld vandaan moeten halen om te leren fotograferen en een eigen atelier te beginnen?

GREGERS

Dat heeft vader allemaal betaald?

HJALMAR

Weet je dat niet? Dat heeft hij je toch geschreven.

GREGERS

Dat zal hij vergeten zijn. We schreven elkaar alleen maar zakelijke brieven. Dus, vader was dat ...!

HJALMAR

Hij wilde niet dat iemand het te weten kwam. Hij heeft het me ook mogelijk gemaakt om te trouwen. Of – weet je dat ook niet?

GREGERS

Nee, dat wist ik ook niet. (*Pakt hem bij de arm.*) Maar, beste Hjalmar, daar ben ik echt heel blij om – maar het zit me ook een beetje dwars. Dan heb ik vader misschien toch onrecht aangedaan – af en toe. Hieruit blijkt toch een goed hart. Een soort geweten ...

HJALMAR

Geweten ...?

GREGERS

Of hoe je het noemen wilt. – Je bent dus getrouwd. Dat zal mij wel nooit overkomen. En ben je gelukkig, als getrouwd man?

HJALMAR

Ja, Gina is een goede vrouw, beter kan een man zich niet wensen.

GREGERS

Gina?

HJALMAR

Ja, weet je niet meer dat ze Gina heet?

GREGERS (*kijkt hem aan*).

Je bedoelt Gina Hansen ...?

HJALMAR

Natuurlijk bedoel ik Gina Hansen.

GREGERS

... Die bij ons het huishouden deed?

HJALMAR

Ja. Ik weet zeker dat je vader je dat heeft geschreven.

GREGERS

Ja, dat wel, maar niet dat ... (*loopt rond.*) Jawel, wacht even – misschien toch – als ik erover nadenk. Vader was altijd zo kort van stof. Kijk nou eens, Hjalmar, wat grappig. Hoe heb je Gina leren kennen?

HJALMAR

Heel normaal. Hier in huis stond alles op zijn kop door de ziekte van je moeder en zo. Gina kon daar niet meer tegen en nam ontslag. Dat was in het jaar voordat je moeder stierf. Ze ging weer bij haar moeder wonen, die een eethuisje had en een kamer verhuurde.

GREGERS

En jij kon die huren?

HJALMAR

Ja, eigenlijk was het je vaders idee. En toen leerde ik Gina goed kennen.

GREGERS

En daar kwam een verloving van ? – Was dat in de tijd dat vader jou ... ik bedoel ... was dat in dezelfde tijd dat je begon te fotograferen?

HJALMAR

Ja. Ik wilde graag zelfstandig worden en een gezin stichten, hoe eerder hoe liever. Toen vond je vader – net zoals ik – dat ik dat het beste met een fotoatelier kon proberen. En Gina dacht er ook zo over. Want toevallig had Gina leren retoucheren.

GREGERS

Dat kwam dan buitengewoon goed uit.

HJALMAR

Jouw vader heeft in tijden van nood de zoon van zijn oude vriend niet in de steek gelaten. Hij heeft echt een goed hart, weet je. (*Wil gaan.*)

MEVROUW SØRBY (*komt binnen*).

Gaat u al?

HJALMAR

Ja.

MEVROUW SØRBY

Doe Gina mijn groeten.

HJALMAR

Ja. Dank u.

GREGERS

Ga je meteen naar huis?

HJALMAR

Ja. Waarom?

GREGERS

Nou, misschien kom ik nog bij je langs.

HJALMAR

Nee, liever niet, niet bij mij thuis. Mijn huis is triest, Gregers – vooral na zo'n stralend feest zoals hier. Laten we ergens in de stad afspreken. (*Hij gaat af. Gregers blijft staan. Werle loopt langs, wil met Mevrouw Sørby af.*)

GREGERS

Vader, wilt u even blijven?

WERLE (*blijft staan, Mevrouw Sørby af*).

Wat is er?

GREGERS

Ik moet met u praten.

WERLE

Kan dat niet wachten?

GREGERS

Nee, dat kan niet, want misschien zijn we nooit meer alleen.

WERLE (*komt dichterbij*).

Wat heeft dat nou weer te betekenen?

GREGERS

Hoe kon u die familie zo jammerlijk laten verkommeren?

WERLE

Je bedoelt de Ekdals?

GREGERS

Ja, ik bedoel de Ekdals. U was vroeger toch zo goed bevriend met Luitenant Ekdal.

WERLE

Ja, helaas een beetje al te goed. Daar heb ik vele jaren voor moeten boeten. Aan hem heb ik het te danken dat mijn naam en mijn reputatie door de modder werden gehaald.

GREGERS (*zacht*).

Was hij echt de enige die schuldig was? Jullie hadden toch samen dat grote stuk bos gekocht ...

WERLE

Ja, maar het was Ekdal die het gebied in kaart had gebracht – en daar deugde niets van! Hij zat achter die illegale houtkap in de staatsdomeinen. Hij was voor alles verantwoordelijk daarboven. Ik had toch geen idee waar Luitenant Ekdal mee bezig was.

GREGERS

Luitenant Ekdal had waarschijnlijk zelf geen idee waar hij mee bezig was.

WERLE

Kan zijn. Maar feit is dat hij veroordeeld werd en ik vrijgesproken.

GREGERS

Ja, bij gebrek aan bewijs.

WERLE

Vrijspraak is vrijspraak. Waarom raket je die oude, vervelende dingen op? Heb je daar al die jaren in het noorden over zitten piekeren? Ik kan je zeggen, Gregers, hier in de stad zijn die verhalen allang vergeten – tenminste wat mij betreft.

GREGERS

Maar die ongelukkige familie Ekdal?

WERLE

Wat wil je dan dat ik voor die mensen doe? Toen de oude Ekdal weer op vrije voeten kwam, was hij een gebroken man, volkomen hulpeloos. Er zijn op deze wereld mensen die naar de bodem duiken wanneer ze een paar korrels hagel in hun lijf krijgen, en nooit meer bovenkomen. Geloof me, Gregers, ik heb gedaan wat ik kon. Ik laat Ekdal schrijfwerk voor kantoor doen en ik betaal hem veel meer dan zijn werk feitelijk waard is.

GREGERS (*zonder hem aan te kijken*).

Daar twijfel ik niet aan.

WERLE

Wat lach je? Geloof je niet wat ik zeg? Natuurlijk vind je dat niet terug in de boeken; dat soort uitgaven voer ik niet op in de boekhouding.

GREGERS

Nee hè? Er zijn altijd uitgaven die maar beter niet in de boekhouding kunnen verschijnen.

WERLE (*verbaasd*).

Wat bedoel je daarmee?

GREGERS

Hebt u bijgehouden wat het u heeft gekost om Hjalmar Ekdal te leren fotograferen?

WERLE

Ik? Hoezo bijgehouden?

GREGERS

Ik weet dat u dat hebt betaald. En ik weet ook dat u hem in staat hebt gesteld zich zelfstandig te vestigen.

WERLE

En dan nog beweren dat ik niets voor die Ekdals doe! Die mensen hebben me genoeg gekost.

GREGERS

Toen u zo bezorgd was om de zoon van uw oude vriend, was dat niet precies in de tijd dat hij wilde trouwen?

WERLE

Wat heeft dat er verdomme – hoe kan ik na al die jaren weten – ?

GREGERS

U hebt me toen een brief geschreven – natuurlijk een zakenbrief – en in het p.s. stond nog kort dat Hjalmar Ekdal met ene juffrouw Hansen was getrouwd.

WERLE

Dat klopt, zo heette ze.

GREGERS

Maar u had niet geschreven dat die juffrouw Hansen Gina Hansen was, onze vroegere huishoudster.

WERLE (*lacht spottend, maar geforceerd*).

Ik dacht niet dat jij je voor onze vroegere huishoudster interesseerde.

GREGERS

Ik niet, nee. Maar ... er waren anderen hier in huis die zich heel erg voor haar interesseerden.

WERLE

Wat wil je daarmee zeggen? Je bedoelt mij toch niet!

GREGERS

Jawel, u.

WERLE

Jij durft ...! Jij waagt het ...! Hoe durft die ondankbare hond, die fotograaf ... Hoe durft hij met dat soort beschuldigingen aan te komen!

GREGERS

Hjalmar heeft daar geen woord over gezegd. Ik denk dat hij er geen flauw idee van heeft.

WERLE

Waar heb je het dan van? Wie beweert zoiets?

GREGERS

Mijn arme, ongelukkige moeder zei het, toen ik haar voor de laatste keer zag.

WERLE

Je moeder! Ik had het kunnen weten! Zij en jij – jullie spanden altijd samen. Zij heeft jou vanaf het prille begin tegen mij opgezet.

GREGERS

Nee, zij niet, maar dat wat ze moest doorstaan, tot het moment dat ze brak en zo jammerlijk aan haar einde kwam.

WERLE

Ach, ze hoefde helemaal niets te doorstaan, in elk geval niet meer of minder dan de meeste mensen! Maar met ziekelijke, overspannen mensen valt niet te leven. Dat heb ik gemerkt. – En nu rakel jij weer al die oude, kwaadaardige geruchten over je eigen vader op. Gregers, ik vind echt dat je op jouw leeftijd wel wat nuttigers te doen hebt.

GREGERS

Ja, dat wordt eigenlijk wel tijd.

WERLE

Daar zou je humeur misschien ook wat van opknappen. Waar is dat nu goed voor dat je je daarboven in die mijn jaar in, jaar uit als een simpele kantoorbediende uitslooft? Dat is toch belachelijk. Ik begrijp het wel. Je wilt onafhankelijk zijn, mij niets schuldig zijn. Maar nu bestaat de mogelijkheid om echt onafhankelijk te worden, helemaal je eigen baas te zijn.

GREGERS

O ja?

WERLE

Ik wil voorstellen dat je als compagnon in het bedrijf stapt.

GREGERS

Ik! In uw bedrijf! Als compagnon?

WERLE

Ja. We hoeven daarom niet voortdurend samen te zijn. Als jij de zaken hier in de stad overneemt, vertrek ik naar het noorden.

GREGERS

Dat wilt u?

WERLE

Ik kan niet meer zoveel werk aan als vroeger. Ik moet mijn ogen sparen, Gregers, die beginnen tamelijk zwak te worden.

GREGERS

Dat zijn ze toch altijd geweest.

WERLE

Niet zoals nu. Luister, jongen, we zijn het over veel dingen oneens. Maar desondanks zijn we vader en zoon. Ik bedoel, we moeten toch op een bepaalde manier met elkaar uit de voeten kunnen.

GREGERS

Naar de buitenwereld toe, bedoelt u?

WERLE

Denk er eens over na, Gregers. Dat moet toch mogelijk zijn? Of niet?

GREGERS

Daar zit wat achter.

WERLE

Wat dan?

GREGERS

Er is iets waarvoor u mij nodig heeft.

WERLE

In zo'n relatie als de onze heeft de een de ander toch altijd nodig.

GREGERS

Ja, dat wordt gezegd.

WERLE

Ik had je graag een tijdlang hier bij mij in huis, ik ben een eenzaam mens, Gregers, ik heb me altijd eenzaam gevoeld – mijn hele leven, maar nu, nu ik oud word nog meer. Ik heb iemand nodig om me heen.

GREGERS

U hebt toch mevrouw Sørby.

WERLE

Dat is zo; ik kan niet meer buiten haar, zoals dat heet. Ze is sterk en kordaat, ze brengt leven in huis – dat kan ik verdomd goed gebruiken.

GREGERS

Dan hebt u toch wat u wilt.

WERLE

Ja, maar ik ben bang dat het niet zo kan blijven. De mensen denken er snel iets raars van. En ook al trekt ze zich uit sympathie voor mij van het geklets van de mensen, van die geruchten, enzovoorts niets aan ...

GREGERS (*onderbreekt hem*).

Geef antwoord op één vraag: wilt u met haar trouwen?

WERLE

Zou jij daar onoverkomelijke bezwaren tegen hebben?

GREGERS

Nee, helemaal niet. Op geen enkele manier.

WERLE

Ik kon per slot van rekening niet weten of jij misschien uit respect voor de nagedachtenis aan je gestorven moeder ...

GREGERS

Ik ben niet overspannen.

WERLE

Goed, dat is een pak van mijn hart. Het is voor mij heel belangrijk dat ik op je toestemming kan rekenen.

GREGERS (*kijkt hem strak aan*).

Nu begrijp ik waarvoor u me wilt gebruiken. (*Lacht kort.*) Aha! Daarom moest ik dus absoluut hoogstpersoonlijk in de stad verschijnen. Zodat er voor mevrouw Sørby hier in huis een gelukkig gezinnetje gespeeld kan worden. Een tableau met vader en zoon! Dat is pas iets nieuws, hè!